

Når lyden forsvinder og genfindes

– Høretab set og hørt fra en antropologisk vinkel

Lydlandskaber, døve spektakler og fuglesang. Denne artikel sætter fokus på ældres hørelse, og hvilke sociale implikationer et høretab kan have

Det er jo gået så langsomt, det er blevet dårligere og dårligere, så der er ting, som jeg egentlig slet ikke har opfattet, er forsvundet
Hans, 88 år

På verdensplan lever 360 millioner mennesker med et høretab. I Danmark estimeres det, at der er 800.000 med høretab, hvoraf størstedelen er ældre mennesker. Under halvdelen af de 800.000 bruger høreapparater. Det er et velkendt faktum, at hørelsen svækkes, når man bliver ældre. Alligevel kommer det for mange ældre som en overraskelse, at de har et decideret høretab. Fordi hørelsen svækkes over en lang årrække, har mange ældre svært ved at forstå, hvordan deres hørelse forandres over tid, og de lægger samtidig heller ikke mærke til, hvordan dette påvirker deres sociale liv.

I efteråret 2010 udførte jeg fire måneders antropologisk feltarbejde i ældreforeningen Nabo Østerbro, der dagligt tilbyder diverse aktiviteter på Østerbro for ældre. Feltarbejdet havde til formål at undersøge, hvilken social betydning enkeltpersoner tillægger lyd og hørelse, og hvordan lydens og hørelsens betydning udspiller sig i sociale kontekster i Nabo Østerbro (Thorsholm, 2012). Gennemgående for undersøgelsen var en forståelse af lyd og hørelse som en helhed og ikke en interesse for høretab

som et enkeltstående fænomen. Jeg deltog ugentligt i tirsdagsture, gik til banko og kor med medlemmerne. Yderligere fik jeg mulighed for at tage med i teatret, på caféture og interviewe medlemmerne i deres hjem. I denne artikel lægges op til en forståelse af høretab med udgangspunkt i de ældres fortællinger om og erfaringer med hørelse og høretab.

Hvordan kan vi forstå lyd og hørelse?

Uden hørelsens afgørende egenskaber ville verdens lyd slet ikke eksistere, det ville blot være vibrationer (Müller i Sterne, 2003, p. 11; egen oversættelse).

Lyd bliver ofte analyseret af algoritmer og ved hjælp af elektroniske måleapparater, som derefter siges at beskrive lyden objektivt, velvidende at disse apparater og formler er menneskeskabte. Hvis lyd skal forstås i et erfaringsperspektiv, som det er tilfældet i dette studie, må man forstå hørelse som en subjektiv sansning af verdens lyde. Lydbølger vibrerer og bevæger sig gennem luften, og så snart lyd opfanges af ørerne og sendes til hjernen, omdannes disse vibrationer til en bestemt mening hos den enkelte (Cox et al., 2007, p. 63).

Det enkelte individs hørelse påvirkes også af kulturel og social kontekst. Derfor giver nogle lyde en bestemt mening og reaktion i specifikke kontekster for nogle mennesker, mens det for andre enten ikke

giver mening eller overhovedet ikke høres.

I en social verden er hørelsens vigtigste funktion at give mulighed for kommunikation mellem mennesker. Antropologen Tim Ingold siger endda, at: Hørelse definerer selvet socialt i relation til andre (Ingold, 2000 s. 247; egen oversættelse). Det at kunne høre bidrager til at etablere og vedligeholde relationer til andre mennesker. Som et af Nabo Østerbros medlemmer, Bente, sagde under et interview: *Det er jo en livsbetingelse.*

Forsvindende lydlandskaber

Begrebet 'lydlandskab' (Schafer, 1994[1977]) kan bidrage til en forståelse af, hvordan det enkelte menneske påvirkes af lyd, og hvordan mennesket handler på baggrund af, hvad han eller hun har hørt. Som begrebet indikerer, kan det forstås som et landskab af lyd, hvor mennesket er i centrum. I modsætning til et synligt landskab, strækker lydlandskabet sig over flere kilometer og går gennem mure og andre synlige forhindringer. Komponisten Schafer har blandt andet brugt begrebet til at argumentere for, hvordan vi risikerer, at der i den vestlige, industrialiserede verden kan opstå universal døvhed, hvis vi ikke forsøger at forhindre, at verden bliver et mere og mere støjende sted at leve i (ibid., p. 9). Selv om dette argument kan virke noget overvældende, så rammer

Hvis lyd skal forstås i et erfaringsperspektiv, som det er tilfældet i dette studie, må man forstå hørelse som en subjektiv sansning af verdens lyde. Lydbølger vibrerer og bevæger sig gennem luften, og så snart lyd opfanges af ørerne og sendes til hjernen, omdannes disse vibrationer til en bestemt mening hos den enkelte

det dog alligevel en samfundstendens, hvor bevidstheden om, hvordan vores kroppe påvirkes og forandres, negligeres i den travle og ofte støjende hverdag. Som antropologen Thomas Csordas skriver: *Selvom vores kroppe altid er til stede, er det ikke altid, at vi er opmærksomme på og med dem* (Csordas, 1993 s. 139; egen oversættelse). Her er det vores sociale omgivelser, der gør os opmærksomme på kroppens forandrende tilstand:

'Du hører ikke så godt, du råber, du svarer helt hen i vejret', sagde mine venner. 'Nå' Sagde jeg så. Man er ikke selv klar over det. Og så er det en fordel, at andre kender en så godt, at de kan sige det.

Kirstine, 71 år

Mange af de ældre medlemmer i Nabo Østerbro fortalte, hvordan de havde opdaget, at de havde et høretab, fordi andre gjorde dem opmærksomme på, at de ikke opførte sig, som de plejede. Dette er noget, de fleste mennesker med ældre medlemmer i familie eller omgangskreds kan nikke genkendende til. Hvis man forestiller sig et menneske i centrum af et lydlandskab, kan det for denne føles, som om det er omgivelserne, altså lydlandskabet, der forandres. At det er personens egen hørelse, der forandres, er altså ikke altid åbenlyst for personen selv. Dette skyldes blandt andet den fraværende opmærksomhed på kroppen (jf. Csordas 1993).

En yderligere grund, til at høretabet negligeres eller fortrænges af ældre, kan være, at det er alment accepteret, at man langsomt mister hørelsen, når man bliver ældre. På Nabo Østerbro var alle medlemmerne klare over dette, og derudover havde de også fået bekræftet det gennem deres læger:

Men det er meget sjovt, fordi for nogle år siden var jeg til høreprøve hos ørelægen, og

der sagde han, at jeg hørte udmærket. Og så kiggede han på mig – af min alder! Så var det ligesom skåret ud i pap.

Jette, 67 år

Flere af de interviewede accepterede således, at de nok ikke kunne høre alt og understregede også, at de ikke havde hverken behov for eller lyst til at høre, som de gjorde engang:

Jeg kan da godt mærke, at jeg hører bedre, når jeg tager dem på [høreapparater], men til gengæld kommer der så mange ekstra lyde ind, som forstyrrer i stedet for, ik'! Sagde Lene, 68 år.

Lige så langsomt havde Lene vænnet sig til færre lyde. Derfor virker det for mange ældre, ligesom for Lene, overvældende, når de første gang får høreapparater på, da de har glemt, hvordan verden lød for dem engang.

Døve spektakler

Det var min søn, der sagde 'lh hh dit gamle døve spektakel, tag lige....', så tænkte jeg, at nu går jeg til ørelægen for at høre ham og sige, at der ikke er noget i vejen. Men det var der jo så.

Lene, 68 år.

Som beskrevet accepterede flere ældre fra Nabo Østerbro, at de ikke kunne høre alting, og deres høretab blev først uacceptabelt for dem, da deres sociale omgivelser reagerede mere voldsomt på det. Flere havde oplevet at blive kaldt 'døve spektakler', hvilket havde gjort udfaldet, og de var gået til lægen og havde fået høreapparater.

Når man er 'et døvt spektakel', er man ikke nødvendigvis døv, men man larmer eksempelvis mere end andre, fordi man taler for højt. Når man taler højere end normen, tiltrækker man automatisk mere negativ opmærksomhed i socialt samvær med andre, fordi adfærden kommer som en overraskelse for nogle og ikke altid er socialt acceptabel. Således er der en

Hørelsen kan betragtes som en helhed mellem kroppen og de sociale omgivelser, og ikke nødvendigvis som et fysiologisk fænomen alene. Et antropologisk studie af hørelsens – og høretabets – betydning er blevet udført blandt medlemmer i ældreforeningen Nabo Østerbro. Her viser det sig, at høretab kan repræsentere en balancegang mellem aldersopfattelser, fysiologisk svækkelse og tab af sociale kompetencer eller status, fx. hvis man opfattes som et 'døvt spektakel'. Men sociale faktorer har også betydning i forhold til holdninger til høreapparat eller muligheden for at grine af sig selv.

Therese Kjellerup Thorstholm er uddannet antropolog og arbejder som projektleder hos Oticon A/S. tkt@oticon.dk

negativ samfundsmæssig tendens til ofte at associere høretab med uintelligente mennesker, senilitet eller alderdom (Lin, 2011), hvilket gør, at mange ældre bliver sårede, når de bliver stemplet som døve spektakler.

Hørelsen er med til at definere os socialt; hvem vi er, og hvordan vi fremtræder. Den er med til at give os en forståelse af verden. Sansning af lyde og vores kulturelle fortolkninger er med til at skabe samhørighed mellem mennesker

Høreapparater: stigmatisering vs. fællesskabende

Det paradoksale ved at få høreapparater er, at de er synlige, hvorved et høretab synliggøres i sociale kontekster (se også Engelund, 2006). Mange forbinder netop høreapparater med det at blive og være gammel (ibid.), hvilket betyder, at mange fravælger høreapparater. Jeg oplevede, at der blandt de ældre på Østerbro var en generel mangel på viden om nutidens, moderne høreapparater. Mange var ikke bevidste om, hvordan de kunne få hjælp til bedre at kunne deltage i samtaler og høre deres egen stemme, hvis de fik høreapparater.

I Nabo Østerbro var der mange med høretab, og der var derfor også mange høreapparatbrugere. De forstod hinandens udfordringer, og det at have høreapparater kunne ligefrem skabe noget at være fælles

om. De kunne for eksempel grine af at sidde fire kvinder med høreapparater på, og når nogen misforstod, hvad der blev sagt, blev det oftest modtaget med et smil. Det oplevede jeg blandt andet til juleafslutningen, hvor Anna sad med en sangtekst i hænderne og spurgte Lis, hvad klokken var. Lis svarede pænt *Glade jul, dejlige jul*. Det ledte til en del fnisen, og historien blev straks fortalt til de andre. Anna og Lis havde begge høreapparater.

Således var det også gennem deltagelse i sociale sammenhænge – som arrangementer i Nabo Østerbro – at en del accepterede tanken om at gå med høreapparater. Her var der stor forskel mellem mænd og kvinder, hvor 70-årige Ole eksempelvis fortalte:

Det var fordi en af vores venner, han havde fået høreapparat. Og så synes jeg, at altså når han kan, så kan jeg også. Og han er mere forfængelig end mig. Jeg har flere af mine venner, som trænger til høreapparat, men 'Nej, sådan noget går man ikke med som mand'.

Høreapparater kunne for Ole associeres med tab af sin mandighed, men fordi hans ven kunne, så kunne han også.

At høre verden på ny

Det var det første, da jeg fik høreapparat, jeg tænkte på: Nu kan jeg høre fuglene. Og det har jeg ikke kunnet i mange år ellers.

Hans, 88 år

Ovenstående citat udgør en velkendt anekdote fra en person, der har fået høreapparater, og det samme fortalte omtrent alle høreapparatbrugere i Nabo Østerbro.

Som tidligere nævnt giver verden mening, når vi blandt andet lytter til vores omgivelser. Når disse omgivelser forsvinder over en lang årrække, så registreres det ikke af personen selv, men når omgivelserne kommer igen, så tilvænnes man lige så hurtigt til dem. Lyden gennem høreapparaterne bliver til den 'normale' hørelse. Dette forklarede Hans, når han om morgenen

havde glemt at tage sine høreapparater på, og det føltes forkert:

Jeg er ikke til stede på samme måde, når jeg ikke har dem på, som når jeg har dem på.

For Hans føltes verden mere fjern og fremmedgjort uden. Man kan således sige, at høreapparater fungerer som en slags protese, som personen med høretab lytter og forstår sin omverden med (se også Bisgaard, 2008, p. 80). Filosofen Maurice Merleau-Ponty har ligeledes beskrevet, hvordan en blindestok legemliggøres og kan fungere som den blindes kropsdelt, fordi det er via blindestokken, at den blinde forstår sine omgivelser og kan færdes i dem (Merleau-Ponty, 2002[1962]). For høreapparatbrugeren skabes ikke kun en afhængighed af teknologien, men lyden gennem høreapparater bliver en inkorporeret sansning, hvormed der skabes en tilvænnning og en ny normalitet for, hvordan verden lyder.

Hørelsen skal ikke nedkoges og forstås som blot en sans, som de fleste mennesker har. Hørelsen er med til at defi-

Hørelsen er med til at definere mennesket i sociale sammenhænge' eller 'Hørelsen er med til at definere os socialt

ner os socialt; hvem vi er, og hvordan vi fremtræder. Den er med til at give os en forståelse af verden. Sansning af lyde og vores kulturelle fortolkninger er med til at skabe samhørighed mellem mennesker. Hørelsen som socialt fænomen er med til at skabe bestemte normer; eksempelvis når man i en dansk kontekst kalder nogen for 'et døvt spektakel'. Netop derfor er det vigtigt, at vi som sociale individer har en forståelse af, hvilke sociale implikationer et høretab kan medføre.

Efter fem års arbejde og erfaringer med hørelse og høretab, mener jeg, at det er essentielt, at vi kan forstå, hvordan vi som individer påvirkes af lyd i hverdagens sociale sammenhænge. Hvis man opnår en bevidsthed omkring lyd og hørelse, kan man bedre forstå andres høretab og se - eller høre - deres daglige udfordringer i et nyt perspektiv. Sidst og vigtigst skal vi huske at lytte ordentligt til de mennesker, som vi dagligt interagerer med, både i vores arbejds- og privatliv.

Referencer

- Bisgaard, Susanne (2008). *Coping with Emergent Hearing Loss. Explanations and experiences of new, adult hearing aid users. An anthropological study in Denmark*. Ph.d. Johann Wolfgang Goethe-Universität, Frankfurt am Main. Udgivet i København
- Cox, Cristoph & Daniel Warner (2007), (eds.). *Audio Culture. Readings in Modern Music*. New York: The Continuum International Publishing Group Inc.
- Csordas, Thomas J. (1993). Somatic Modes of Attention. *Cultural Anthropology* vol.8, part 2. Pp. 135-156
- Engelund, Gitte (2006). "Time for Hearing" – Recognising process for the individual. Ph.d. Department of Nordic Studies and Linguistic Audiologopedics University of Copenhagen & Oticon Research Centre
- Ingold, Tim (2000). Stop, look and listen. *I The Perception of the Environment. Essays on livelihood, dwelling and skill*. London: Routledge. Pp. 243-287
- Lin, Frank R. (2011). Hearing Loss and Cognition Among Older Adults in the United States. *Journal of Gerontology: Medical Sciences* vol.66A, part 10. Pp.1131-1136
- Merleau-Ponty, Maurice (2002)[1962]. *The Phenomenology of Perception*. New York: Routledge
- Schafer, R. Murray (1994)[1977]. *The Soundscape – Our Sonic Environment and the Tuning of the World*. Vermont: Destiny Books
- Sterne, Jonathan (2003). *The Audible Past: Cultural Origins of Sound Production*. USA: Duke University Press
- Thorstholt, Therese (2012). *Landskaber af lyd. En antropologisk analyse af lyd og hørelsens sociale betydning i en ældreforening på Østerbro*. Speciale, Københavns Universitet
- Alle navne på medlemmer fra Nabo Østerbro er pseudonymer.